

ممارت صاحبقرانیہ

www.ketab.ir

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

دفتر
پژوهشهای
کتابخانه

مختاری طالقانی، اسکندر، ۱۳۳۵ -

عمارت صاحبقرانیه / اسکندر مختاری طالقانی؛ [برای] سازمان زیباسازی شهر تهران -
تهران: دفتر پژوهشهای فرهنگی، ۱۳۹۷.
۴۴ ص.: مصور. - (تهران پژوهی؛ ۲۲)

ISBN: 978-964-379-472-9

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا

۱. کاخ موزه صاحبقرانیه (تهران). ۲. کاخ موزه نیاوران (تهران). ۳. موزه ها - ایران -
تهران. ۴. تهران - موزه ها و گالری ها. الف. سازمان زیباسازی شهر تهران. ب. دفتر
پژوهشهای فرهنگی. ج. عنوان.
۱۳۹۷، ۳، ۹۶۷، ۱۰/۱ AM
کتابخانه ملی ایران
۷۰۸/۹۵۵۱۲۲
۵۵۰۴۶۸۸

ISBN: 978-964-379-472-9

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۳۷۹-۴۷۲-

عمارت صاحبقرانیه

نویسنده: دکتر اسکندر مختاری طالقانی

ویراستار: پروین حیدری

مطبع: انتشارات و صفحه آفریده داورزنی

تهران، ۱۳۹۷

همه حقوق محفوظ است. هرگونه تقلید و استفاده از این اثر به هر شکل بدون
اجازه کتبی دفتر پژوهشهای فرهنگی ممنوع است.

دفتر پژوهشهای فرهنگی

تهران، خیابان کریم خان زند، خیابان ایرانشهر شمالی، کوچه باقری قصرالدشتی، شماره ۵
کدپستی: ۱۵۸۴۷۴۷۹۱۳ تلفن: ۸۸۲۱۳۶۴ دورنگار: ۸۸۳۰۲۴۸۵

www.iranculturalstudies.com

سازمان زیباسازی شهر تهران

میدان هفت تیر، خیابان شهید مفتاح جنوبی، نبش کوچه شیرودی، شماره ۲

تلفن: ۸۹۳۵۷۰۰۰ نمابر: ۸۸۱۳۶۶۴

www.zibasazi.ir

فهرست مطالب

۷	مقدمه
۸	روستای سیریز، محله امروز
۱۱	باغ تاریخی نیوران
۱۲	تحولات باغ نیوران
۱۳	قصر جهان‌نما در باغ نیوران
۱۸	عمارت صاحبقرانی، بیگانه‌ن قصر جهان‌نما
۱۸	توصیف مجموعه صاحبقرانی در زه‌ان شکل‌گیری
۲۰	انطباق وضعیت اولیه باغ و عمارت با اوضاع موجود
۲۲	تداوم توجه حاکمان قاجار به عمارت صاحبقرانی
۲۳	مرمت و بازسازی عمارت به بهانه عروسی فرزیه
	جابه‌جایی خانواده سلطنتی از سعدآباد به نیوران، تأثیرات
۲۵	آن بر عمارت صاحبقرانی
	گزارش دونالد ویلبر از شرایط و چگونگی باغ و عمارت در سال
۲۶	۱۳۴۱ شمسی
	معماری عمارت صاحبقرانی پس از تعمیرات اساسی و
۲۶	بهره‌برداری سال ۱۳۴۵ شمسی
۲۷	توصیف پلان، مقاطع و نماهای عمارت در وضعیت کنونی
۳۵	آرایه‌ها و تزیینات بنا
۴۰	مراحل تغییرات کاربری کاخ صاحبقرانی از آغاز تاکنون
۴۳	منابع

شمیران و باغ نادان که در کوهپایه البرز قرار دارند، معنای متفاوتی از تهران را به تصویر می‌کشند. کلان‌شهر تهران از بستری کهن در دشت ری برمی‌خیزد و بر اثر توسعه شهری با شمیران در کوهپایه البرز پیوند می‌خورد تا تصویری جدید از مفهوم شهر شکل گیرد؛ شهری که از ارتفاعات کوهپایه البرز آغاز شده و در دشت پست خود به انتها می‌رسد. همه ویژگی‌های اقلیم سرد و کوهستانی تا گرم و خشک پیوسته در گستره‌ای ممتد در قالب یک شهر جا گرفته‌اند. از این رو تهران هم سرد و خشک است و هم گرم و خشک؛ هم رود دارد و هم قنات و به سبب گستره وسیع جغرافیایی از این تنوع اقلیمی بهره می‌برد و در عین حال که به سبب گستره طولانی تاریخی، از هزاره پنجم و ششم قبل از میلاد تا امروز، یک پیوستگی بی‌مانع را شامل می‌شود تا زیستگاهی کهن باشد از اعصار دور تا به امروز. همه نشانه‌ها را از نحوه زیست انسان در این هزاره‌ها و پهنه‌ای از سرزمین در اختیار می‌دهد.

شمیران یکی از پهنه‌های اقلیمی تهران است که بر اثر توسعه شهری در چند دهه اخیر در پیوستگی با شهر قرار گرفته و باغ نیاوران یکی از باغ‌های شمیران و مثنی است نمونه خروار؛ گرچه توسعه شتابان و بی‌بردار با تخریب باغ‌های شمیران همراه شده؛ اما هنوز هم می‌توان شمیران گذشته را در تهران امروز یافت. باغ نیاوران یکی از این نشانه‌هاست و شاهی بر تاریخ و سیمای شمیران.

باغ بزرگ نیاوران که به دلیل سکونت آخرین خانواده سلطنتی ایران در آن، به کاخ نیاوران شهرت داشت و پس از انقلاب اسلامی در

سال ۱۳۵۷ و کنار رفتن سلطنت و استقرار جمهوری اسلامی در ایران به «موزه» تغییر عملکرد داد، امروز «کاخ موزه نیاوران» نامیده می‌شود. کاخ موزه نیاوران شامل مجموعه‌ای ۱۲ هکتاری است که در آن ساختمان‌های متعددی وجود دارند. کاخ نیاوران که محل سکونت محمدرضا شاه پهلوی در سال‌های ۱۳۴۵ تا ۱۳۵۷ بوده، قسمت‌های ذیل را دربردارد: ساختمان‌های اداری که در بخش‌های مختلف آن پراکنده‌اند؛ یک کتابخانه، مجموعه‌ای موسوم به مدرسه ولیعهد که در ضلع غربی باغ استقرار دارد و در حال حاضر به مرکز آموزش عالی میراث فرهنگی اختصاص یافته است؛ کاخ کمپانی، و در سمت شرق کاخ احمدشاهی و عمارتی موسوم به کاخ صاحبقرانیه که در بخش جنوبی باغ قرار گرفته و موضوع این نوشتار است.

و چون یک باغ دایره‌ای، استخر و آب‌نماها و نه‌رهای جاری، زمین تنیس، گلخانه و درختان افراشته و تنومند چنار از متعلقات کاخ موزه نیاوران است که با مجموعه‌ای از آثار هنری گرانبها اینک در معرض دید مشتاقان قرار گرفته. یکی از مکان‌های جاذب شاخص فرهنگی و گردشگری تهران به‌شمار می‌آید.

نوشتار پیش‌رو قصد دارد ضمن معرفی باغ نیاوران، به‌عنوان بستر قرارگیری عمارت صاحبقرانیه، به توصیف معماری و تاریخ تحولات این عمارت که قدیمی‌ترین اثر موجود در مجموعه کاخ موزه نیاوران است، بپردازد. هنگام اجرای طرح مطالعاتی عمارت صاحبقرانیه در سال ۱۳۸۱، از همکاری سرکار خانم گلاویز امیرجمشیدی و سرکار خانم مرنا خاکزاد بهره برده‌ام. کتاب پیش‌رو بخشی از این طرح مطالعاتی است. در این جا بر خود لازم می‌دانم از ایشان تشکر و قدردانی کنم.

روستای دیروز، محله امروز

عمارت صاحبقرانیه در محله امروزی نیاوران، داخل باغ وسیع و تاریخی نیاوران، که همان کاخ موزه نیاوران است، قرار دارد. این محله روزگاری یکی از روستاهای کوهپایه البرز بود؛ اما امروز به‌سبب توسعه بافت شهری تهران، داخل شهر قرار گرفته است.